THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF LITERARY HISTORY. THEORETICAL DELIMITATIONS

Roxana-Oana MÎNDRU
"Petru Maior" University of Târgu-Mureş

Abstract: History of literature, as a concept, has known a complex evolution since its inception. From being just a list of authors and their works, to being considered the same thing as cultural history, to having been separated completely from literary criticism and hermeneutics, it has now reached a stage where it is impossible to perceive it as a standalone concept, its very core being undeniably connected to all the other disciplines that apply to literature. This study's object is to observe the evolution of the very concept of literary history, how it evolved both in the western culture and in the Romanian one and to bring examples of how different literary and cultural movements have shaped the wayin which we perceive this concept today. Last but not least, through a number of Romanian literary historians and critics, this study is proposing to offer some insight in the evolution of the concept of literary history in the Romanian literary world and not only.

Keywords: literature, positivism, history, concept, evolution

Potrivit lui Adrian Marino, noţiunea de „istorie a literaturii" stă sub semnul unui echivoc fundamental: obiectul este de multe ori confundat cu disciplina şi cu metoda de studiu. În primul sens, istoria literaturii înseamnă totalitatea operelor literare apărute de-a lungul istoriei, în succesiune, pe o perioadă determinată. În cel de-al doilea sens, istoria literaturii sau istoria literară defineşte o disciplină, o metodă, o „ştiinţă a spiritului" a cărei tehnică urmează a fi definită. Planurile sunt radical diferite, chiar contradictorii: istoria „literaturii" nu este istorie în timp ce „istoria" literaturii nu este literatură. Cum se explică acest paradox?

Adrian Marino îl explică în două puncte. În primul rând, obiectul istoriei literare e în mod necesar opera literară ca fenomen estetic. Întâi au apărut operele, abia apoi „nevoia" de istorici. Există opere literare care se succed în timp, care se cer recunoscute şi studiate ca atare. De unde şi necesitatea fundamentală a istoriei literare de a se fundamenta pe un concept estetic, pe o „definiţie a literaturii". Fără clarificarea prealabilă a specificului cultural literar, nu poate fi precizat nici obiectul, şi, în funcţie de el, nici metoda istoriei literaturii ca istorie a artei literare[1].

Este o situaţie analogică cu critica literară, disciplină de aceeaşi substanţă. În esenţă, istoria literară este fie estetică, fie nu există. Indiferent dacă privim concepţia mai veche a istoriei literare, ca istorie a aşa-numitelor *Beaux Lettres*, a poezie (nu şi a literaturii), în sensul lui Croce şi al altor purişti, al capodoperelor (cum susţinea şi Mihail Dragomirescu) sau pur şi simplu al operelor care realizează frumosul literar, concluzia rămâne la Adrian Marino una singură şi anume: istoria literară se ocupă în mod esenţial de fenomenele estetico-literare. Altfel n-ar avea nici un sens să se proclame ca fiind o istorie literară. Obiectul îşi impune exigenţe proprii[2].

În al doilea rând, Adrian Marino susţine că obiectul istoriei literare, opera literară, consituie în acelaşi timp un fenomen estetic şi istoric sau mai precis, un obiect estetic, cu un

[1] Adrian Marino, *Istoria literară,* în *Anuar de lingvistică şi istorie literară,* XX, Cluj, 1969, pp. 2-3.
[2] *Ibidem*, pp. 3-4.

BDD-A22025 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:39 UTC)

anumit „orizont" istoric, într-o anume „situaţie" istorică. Cărţile, fără excepţie, sunt integrale unei deveniri, unui flux istoric (de unde şi ideea „evoluţiei"), au un „miez" istoric. Într-un moment istoric, întotdeauna unic, apare o „operă" care „răspunde" cu mijloace literare unei singure situaţii. Mai întâi, prin însăşi existenţa sa, de operă concepută şi ivită la un moment dat. Este ea şi numai ea, acum şi nu altă dată[3].

În terminologia germană este personalitatea literară ca „Zeitpunkt", trăit şi transfigurat literar, mod de a concilia particularul şi generalul în literatură. Prin urmare, istoria literară se va ocupa de această dublă realitate estetico-istorică, în cadrul căreia elementul estetic se istoricizează, iar cel istoric se estetizează[4].

De unde necesitatea unei duble investigaţii: ca realitate estetică individuală, opera literară presupune examenul critico-estetic, în timp ce ca realitate istorică, impune analiza istorică. Din această condiţie profund ambiguă, istoria literară nu poate ieşi. Situaţia este atât de gravă încât unii se îndoiesc de însăşi posibilitatea existenţei istoriei literare. În timp ce alţii doresc construirea a două tipuri de istorie literară, perfect distincte.

Istoria literaturii ca fenomen estetic nu este unul şi acelaşi lucru cu istoria operelor literare concrete, în succesiunea şi raporturile lor istorice. Planurile se întrepătrund dar direcţia rămâne divergentă: istoria artei literaturii duce spre studiul istoric al tipurilor, normelor şi procedurilor estetice, în timp ce istoria operelor literare tinde spre rezolvarea problemei de geneză, interdependenţă şi necesitate literară sub toate aspectele. Numai că în acest mod se ajunge la o contradicţie teribilă: ca să studiezi elementul istoric al operei trebuie să îl izolezi pe cel estetic, apoi să îl integrezi unei serii, să-l raportezi unui antecedent. În felul acesta, unitatea indisolubilă, estetic-istoric a operei literare primeşte o dublă lovitură: extragerea elementului istoric rupe sau ignoră coeziunea structurii literare, ceea ce echivalează cu negarea ei. În timp ce raportarea la unul sau mai multe antecedente ignoră sau neglijează evenimentul capital al operei ca unicat irepetabil. De unde rezultă că a face istorie literară înseamnă a distruge opera literară. Ceea ce, în termeni paradoxali, duce la concluzia că istoria literară neagă istoria literaturii. Metoda îşi anulează obiectul[5].

Definim, fireşte, o situaţie-limită. Termenul de istorie literară apare abia în secolul al XVII-lea, în 1659, cu *Prodromus historiae litterariae* a lui Peter Lambek şi mult timp aceasta constituie un simplu şi minor capitol al istoriei propriu-zise, precum la Voltaire, în *Siècle de Louis XIV*, în capitolul XXXIII, *Des Beaux Arts*. Dar şi această fază în evoluţia sa, cu începuturile mult mai rudimentare, cu simple înşiruiri de autori şi cărţi sub formă de „anale", reprezentări biografice, de „vieţi ilustrate", inventare, cataloage, dicţionare, enciclopedii culegeri de documente şi bibliografii sau „apologii" de diferite tipuri. Toate afirmă ideea că operele literare aparţin trecutului din a cărui uitare trebuiesc „salvate" prin istorie[6].

Opera literară este un fenomen istoric, un eveniment, o dată înscrisă în istorie. În rezumat, opera literară este deci: capitol de istorie, obiect de istorie, metodă istorică.

Pozitivismul secolului al XIX-lea defineşte istoria literară ca ştiinţă a faptelor literare şi a cauzalităţii lor, cu excluderea sau ignorarea evaluării estetice. Istoria literară trebuie să descopere şi să adune doar fapte literare, să culeagă despre ele toate documentele posibile, să cunoască şi să reconstituie aceste fapte, să le restituie „aşa cum au fost", să le claseze cronologic, în diferite perioade, şcoli, curente, generaţii şi să ridice pe baza acestora explicaţia lor cauzală, „le comment et le pourquoi", să descopere „legile" şi direcţia evoluţiei literare. În toate aceste operaţii, textul literar rămâne obiectul unui act de cunoaştere, simplu document istoric, considerat şi analizat ca atare. Exemplul românesc tipic al acestei istoriografii literare

[3] *Ibidem*, pp. 3-4.
[4] *Ibidem*, p. 5.
[5] *Ibidem*, pp. 5-6.
[6] *Ibidem*, p. 7.

BDD-A22025 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:39 UTC)

este oferit de „factologiile" lui G. Bogdan-Duică. Este cazul să amintim că şi Mihail Dragomirescu, prin *Critica ştiinţifică şi Eminescu* din 1906, se numără printre primii critici români pozitivişti[7].

Greşelile abordării pozitiviste în istoria literaturii sunt mai multe, după cum le identifică Adrian Marino. Pe deoparte avem documentarismul şi transformarea mijlocului în scop şi a erudiţiei în simplă acumulare de date. Progresul şi raţiunea istoriei literare în pozitivism echivalează cu strângerea empirică de date şi documente. Pe de altă parte avem fragmentarismul, analiza opusă sintezei, faptul izolat opus viziunii totalitare, detaliul opus generalizării. Lipsa unei singure ştiri ar anula întreaga construcţie. În masa documentelor n-ar fi îngăduită nici selecţia, nici structura. Totul rămâne steril, pulverizat. Cu această mentalitate, monografia unui scriitor devine aproape imposibilă. În al treilea rând, scientismul promovează cultivarea iluziei aplicării metodelor ştiinţelor naturii la literatură, parodia ideei de cauzalitate, legitate, exactitate. Opera literară ar fi „efectul" necesar al unui ascendent constant. Descoperirea unei „influenţe" explică opera. Literatura, în toate aceste împrejurări, rămâne simplu reflex, epifenomen, instituţie sau funcţie socială (producţie, comunicare, consumaţie), de unde şi anexarea criticii şi a istoriei literare la sociologie. Este o idee recurentă în secolul al XIX-lea şi în primele decenii ale secolului XX, ea apărând rând pe rând la Gaston Bachelard, Lucien Goldman şi Roland Bhartes. În pozitivism nu există decât ştiinţa generalului, iar opera literară este particulară prin definiţie: fenomen estetic unic, irepetabil[8].

A patra carenţă a metodei pozitiviste în ceea ce priveşte istoria literară o reprezintă, potrivit lui Adrian Marino, evoluţionismul, iluzia dezvoltării literare în cadrul unei istorii naturale a spiritului. Rene Welleck merge în lucrarea sa *Conceptul evoluţiei în istoria literară* până la a face o analogie a evoluţiei literare la evoluţiile biologice, de la embrion la organism. În realitate însă, în opinia lui Marino, literatura nu cunoaşte una, ci multiple evoluţii, iar procesul istoric nu este uniform. Nu numai că istoria literaturii nu verifică legea evoluţiei a lui Spencer, de la omogen la heterogen, ci pare chiar contrară acesteia. La suprafaţă se conturează o linie oarecare, prin fenomen de repetiţie, analoagă verigilor unui lanţ. În interior însă, spiritul creator este mereu inedit, realizat prin momente de discontinuitate, de ruptură[9].

Alte două carenţe ale pozitivismului susţinute de Adrian Marino, mai minore de această dată, sunt obiectivismul şi indiferenţa estetică. În cazul obiectivismului, dacă acesta ar fi aplicat, ar însemna că istoria literară îşi propune doar să informeze, să documenteze, nu să aprecieze, să orienteze didactic sau să creeze. Cea mai gravă insuficienţă ar fi însă indiferenţa estetică, care decurge logic din toate aceste carenţe menţionate mai sus. Pozitivismul istoric ignoră elementele particulare, originale ale literaturii. Obiectul studiului nu este realitatea literară a textelor ci doar aspectul lor heterogen. Preocuparea de valoare fiind absentă, ierarhia lipseşte. Operele minore vor fi aşezate pe acelaşi plan cu operele majore[10].

Nesatisfăcătoarea este însă, în opinia lui Marino, şi înţelegera istoriei literare ca istorie a culturii, deşi multă vreme ea a constituit un real progres. Cât de dificilă este automatizarea nu contextuală ci esenţială a literaturii rezultă şi din problema istoriei literare anterioare, care vorbeşte în continuare de o istorie a literaturii religioase, a tiparului, a focarului de cultură[11].

La noi, cel care face din istoria literaturii apanajul istoriei culturii este chiar subiectul principal al acestei lucrări de sinteză, Nicolae Iorga. Istoria literară pe care o scrie acesta începe cronologic cu istoria literaturii vechi, incluzându-i în această categorie pe cronicarii moldoveni şi pe cei munteni, deşi, în afara culegerii intitulate *O samă de cuvinte...* şi aşezată înainte cronicii lui Ion Neculce, toate aceste scrieri au caracter strict istoric şi evenimenţial,

[7] *Ibidem*, pp. 7-8.
[8] *Ibidem*, p. 9.
[9] *Ibidem*, pp. 10-11.
[10] *Ibidem*, pp. 10-12.
[11] *Ibidem*, p. 10.

BDD-A22025 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:39 UTC)

fără valoare estetică sau literară. Iorga se ocupă şi de istoria primelor cărţi publicate la noi, la început în limba slavonă şi mai apoi în limba latină şi mult mai târziu în cea română, făcând practic o istorie a tiparului la noi[12].

Continuă mai apoi cu o istorie a literaturii religioase, dedicând capitole întregi nu numai lucrărilor în sine, ci şi ierahilor Bisericii care au înlesnit publicarea acestor volume, care, crede Iorga, sunt indispensabile în reconstituirea istoriei literaturii româneşti. Pe lângă aceste capitole mai avem volume întregi dedicate literaturii religioase precum şi „focarelor" de cultură reprezentate de mănăstiri. Acestora li se adaugă importanţa pe care Iorga o dă traducerilor din alte limbi. Nicolae Iorga este cazul tipic de instaurator al unei noi direcţii în istoria literaturii. Pentru el, istoria literaturii unei epoci înseamnă istoria tuturor celor scrise în acea epocă. El nu face deci o delimitare pe criterii estetice, ci mai degrabă pe criterii sociale si culturale. Fiind el însuşi, nu numai un istoric al culturii, ci şi un creator al acesteia în societatea românească a acelor vremuri, Iorga nu face simple liste de scriitori şi opere literare cum făceau pozitiviştii dinaintea lui. El nu face nici o istorie estetică a literaturii, ci de-a dreptul o istorie a culturii, începând de la literatura populară rurală, continuând cu o istorie a scrisului, a tiparului, a limbii, a folcorului, a traducerilor, a literaturii religioase şi aşa mai departe. O critică pe care nu i-o putem aduce lui Iorga este lipsa de profunzime. În încercarea sa de a face o istorie completă el a mers peste tot şi a adunat toate datele care i se păreau importante şi le-a compilat într-o sinteză de dimensiuni uriaşe[13].

Ceea ce îi lipseşte însă cu adevărat istoriei literare a lui Iorga este o componentă estetică clară. Deşi emite anumite judecăţi de valoare, în special în volumele de istorie a literaturii dedicate sfârşitului de secol XIX şi începutului de secol XX, ele nu au profunzimea analitică sau măiestria critică a unui Lovinescu sau Călinescu. Iorga analizează pur şi simplu scriitorii şi opera lor din trei ipostaze: contribuţia acestora la istoria culturală a Ţărilor Române, modul în care realităţile sociale şi politice ale epocilor în care au trăit şi scris le-au influenţat opera şi, nu în ultimul rând, dacă cele scrise de ei au influenţat în vreun fel pe contemporanii lor sau generaţiile care vor urma, adică impactul social şi cultural al operei lor[14].

Primul care încearcă să se rupă de această tradiţie purtată de Iorga, când acesta mai era încă în viaţă dar devenise mai puţin activ în domeniul literar, este Ovid Densusianu cu a sa *Literatură română modernă* din 1921.

Apele se despart, însă definitiv odată cu *Istoria literaturii române* a lui George Călinescu din 1941. Fără îndoială că literatura aparţine culturii. Ea se dezvoltă în cadrul şi pe fundalul său. Îşi trage o parte din sevă din substanţa sa. Dar în acelaşi timp, în această sevă, literatura introduce specificitate şi valoarea sa esenţială, distinctă de celelalte forme de cultură. Nu este totuşi adevărat că istoria literară urmează soarta ideii de literatură.

Avem o dualitate: istorie literară sau istorie a literaturii. Într-o prima ipostază, istoria literară devine, în mod necesar, depozitara artei literare, a procedeelor şi a formelor specifice literare, a modului de expresie literară, analizat în totalitatea conceptelor sale. Este o istorie literară fără autor, limitată la migraţia procedeelor tehnice, a formelor, temelor, a genurilor literare, analoagă cercetării lui Wolffin din istoria artelor plastice, unde „eroii" sunt stilurile: Goticul, Renaşterea, Barocul. Momentul de mare strălucire a acestei istorii literare aparţine Şcolii Formale Ruse. Originalitatea concepţiei din perspectiva istoriei literare stă în explicare mecanismului formelor, trecerea de la static la dinamic, de la descriptiv la istoric. Cauzalitatea profundă e surprinsă în mecanismul ideilor, dinamismul interior al sistemelor literare şi în conexiunea acestor elemente. Formalismul istoric, deşi excelent în teorie şi recomandat de

[12] *Ibidem*, p. 17.
[13] Dan Zamfirescu, *N. Iorga- Etape către o monografie,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1981, pp. 70-77.
[14] *Ibidem*, pp. 77-78.

BDD-A22025 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:39 UTC)

număraţi adepţi ai acestuia din rândul criticilor, istoricilor şi eseiştilor literari, are însă puţini adepţi efectivi în practică[15].

În a doua ipoteză, istoria literaturii ca obiect, operele literare în succesiune constituie această istorie a operelor literare. Obiectul ambelor discipline e opera literară individuală, opera originală, capodopera în limbajul lui Mihail Dragomirescu[16].

Se cuvine să facem o delimitare terminologică a unui număr de termeni cu care vom lucra comparativ şi coplementar, în ceea ce priveşte conceptul de istorie literară, înainte să ne avântăm în analiza acestei ramuri şi în interpretarea particulară a istoriei literare. Pe deoparte, teoria literară primeşte o dublă definiţie fie ca fiind o disciplină teoretică asupra literaturii în sens larg, fie o disciplină specială ce reia vechea denumire de poetică[17].

Pe de altă parte, estetica literară are ca obiect modul diferenţiat în care anumite probleme generale se pun în literatură, fie că vorbim de compoziţia operei literare, curentele literare, procesul de creaţie în literatură sau probleme receptării, dar şi de fapte proprii literaturii ca şi artă a cuvântului. Teoria literară se diferenţiază de estetica literară pe criteriul opoziţiei dintre sistematic şi simultan, pe deoparte, şi necesar şi istoric pe de altă parte. În acelaşi timp, teoria literară devine o cercetare a principiilor, categoriilor, criteriilor literare, în timp ce istoria şi critica literară lucrează cu opere consacrate, în succesiune şi procesualitate în cazul istoriei literare sau static şi separat în cazul criticii literare. Revenind, şi critica şi istoria literară recunosc astăzi existenţa valorii[18].

Deci explicit şi implicit ele recunosc necesitatea valorificării, selectării şi ierarhizarii operelor literare. Dificultatea nu este teoretică ci pur practică, întrucât cei mai mulţi istorici literari, lipsiţi de sensibilitate literară, incapabili să formuleze judecăţi critice, sunt tentaţi să escamoteze dimensiunea estetică a ecuaţiei limitându-se la o simplă descriere a operei. Din această cauză, perspectiva critico-estetică a istoriei literare tinde să fie uneori ignorată. George Călinescu formulează o opinie împotriva acestei atitudini: „Istoria literară este o istorie de valori şi ca atare cercetătorul trebuie să fie capabil înainte de toate să stabilească valori, adică să fie critic (...) O istorie literară fără o scară de valori este numai o istorie socială arbitrară.”[19].

Călinescu mai afirmă: „Critica şi istoria literară sunt două momente ale aceluiaşi proces. Nu poţi fi critic fără perspectivă istorică şi nu poţi face istorie literară fără critică estetică, deci fără a fi critic.”[20].

Fără purgatoriul istoriei însă, actul de transpunere în situaţia istorică a operei literare, urmat de judecată şi de re-creaţia critică, nu ar fi posibil.

Nicolae Manolescu face o analiză a conceptului de istorie a literaturii într-un editorial din *România Literară* din numărul zece din 1999 al acesteia. Spre deosebire de abordarea lui Adrian Marino, el se referă strict la realităţile româneşti ale conceptului de istorie a literaturii. El vorbeşte despre o evoluţie masivă a acestui concept, de la primele noastre istorii literare care erau totodată şi istorii ale limbii, cu lucrările lui Aron Densusianu din 1885, cea lui I. Nădejde din 1886 şi cea a lui Alexandru Philippide din 1889. La începuturi, spune Nicolae Manolescu, nici măcar conceptul de literatură nu era bine fixat, cuprinzând deopotrivă domeniul literelor, ştiinţelor, artelor sau pe cel al istoriei. Difuz, conceptul de istorie literară

[15] Adrian Marino, *op.cit.,* p. 22.
[16] *Ibidem,* pp.23-24.
[17] Iulian Boldea, *Tendinţe actuale în teoria literară,* Editura Universităţii „Petru Maior”, Târgu Mureş, 2009, pp-18-19.
[18] *Ibidem*, pp.19-20.
[19] George Călinescu, *Tehnica criticii şi a istoriei literare* în *Principii de estetică,* Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, p. 29.
[20] *Idem, Istoria literaturii române,* în „Prefaţă”, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1941, p. 12.

BDD-A22025 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:39 UTC)

părea să aibă obiect când viaţa intelectuală în genere, când cultura noastră naţională în totalitate[21].

Aron Densusianu spune: „Dacă am zice că istoria literaturii române e în fond istoria culturii române şi a deşteptării noaste, de aici nu urmează să nu putem dispensa de a aplica asupra producţiei noii literaturi măsura severă a criticei."[22].

Toate generaţiile maioresciene de critici, a acelora care s-au succedat în prima parte a secolului XX, vor gândi diferit, separând conştiincios istoria de critica literară. Lăsându-l la o parte pe Mihail Dragomirescu, care era perfect convins că istoria literară nu poate pretinde să fie o ştiinţă având în vedere impredictibilitatea personalităţii omeneşti şi pe omul practic, trăitor într-un anumit mediu şi neluând în seamă personalitatea artistică, adică pe omul care creează, istoria situându-se deci în afara sferei literaturii[23].

Citându-l pe Ovid Densusianu, autor al unei *Istorii a literaturii române moderne*, el spune: „În accepţiunea ei largă, critica cuprinde două preocupaţiuni, după scopul pe care îl urmăreşte: preocupaţiuni estetice şi preocupaţiuni istorice." Ideea articolului acestuia din 1906, citat de Manolescu în editorialul său, e că cele două „preocupaţiuni" se cade să nu se amestece[24].

Douăzeci de ani mai târziu, Garabet Ibrăileanu va afirma şi el că una e critica estetică si alta e istoria literară. În acelaşi timp, tânărul Eugen Lovinescu, în 1910, în pragul unei cariere universitare nerelizate, făcea abisala distanţare dintre una şi cealaltă, de vreme ce critica, singură, se apleacă asupra unor opere cu adevărat vii, care contemporane fiind „ne mişcă, ne înduioşează, lovindu-ne slăbiciunile noatre, învăluindu-ne într-o atmosferă de simpatie", în timp ce istoriei literare îi revine misunea de a studia acele opere indiferente din trecut şi care nu mai rezonează cu noi. E lesne deci de înţeles că pentru Eugen Lovinescu, între critică şi istoria literară nu poate exista aproape nici o punte. Emulii lui Lovinescu, din perioada interbelică îi preiau acestuia ideile despre separaţia absolută dintre critica şi istoria literară pe baza momentului operei, dacă aceasta este mai veche sau contemporană cu cel care se apleacă asupra ei. Dintre aceşti emuli, Tudor Vianu spune în 1962 că istoria literară se ocupă doar de autorii trecutului mai mult sau mai puţin îndepărtat, adică într-o altă epocă, făcând astfel să supravieţuiască distincţia făcută de maestrul său, Eugen Lovinescu, timp de două războaie mondiale şi două decenii de comunism. Nici Şerban Cioculescu, P. Constantinescu sau Vladimir Streianu, cu toţii admiratori şi discipoli ideologici ai lui Lovinescu, nu au gândit altfel[25].

Abia în 1939, o propoziţie a lui George Călinescu pune capăt acestei interpretări a lucrurilor: „În realitate, critica şi istoria sunt două înfăţişări ale criticii în înţelesul cel mai larg". Călinescu mai spune că adevărata critică de valoare conţine implicit o determinare istorică, după cum nu e cu putinţă să faci istorie literară fără examen critic. Din acest moment, conceptul de istorie literară capătă plentitudinea pe care o avem azi. Şi odată prolecultismul apus, critica postbelică revine la principii călinesciene ca la o Biblie a domeniului său. Nici structuralismul, nici celelalte curente anti-istoriciste din anii '60-'70 nu-i pot clinti pe criticii, deveniţi istorici literari de pe poziţia călinesciană[26].

Paradoxal, potrivit lui Manolescu, astăzi nu se mai scrie aproape deloc istorie literară, iar cea a lui Călineascu s-a re-editat doar o singură dată din 1984 încoace. Nicolae Manolescu

[21] Nicolae Manolescu, *Conceptul de istorie literară* în *România Literară,* nr. 10 /1999.
[22] Aron Densusianu, *Istoria limbei şi literaturii române,* Editura Tipo-Litografia „Il Godner", Iaşi, 1894 în secţiunea electronică a Bibliotecii „Robarts" din cadrul Universităţii din Toronto, Canada, p. 23.
[23] Nicolae Manolescu, *op. cit.*.
[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem.*
[26] *Ibidem.*

BDD-A22025 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:39 UTC)

încheie acest editorial prin a declara despre concepte că ele, ca şi cărţile, au soarta lor, toate mor, dispar, se disipează în neant.

Trecând în revistă cele două viziuni asupra evoluţia conceptului de istorie literară, cea universală a lui Adrian Marino şi cea centrată pe societatea românească a lui Nicolae Manolescu, observăm că există o serie de momente cheie în delimitarea şi definirea acestui vast concept.

De la apariţia sa în secolul al XVII-lea şi până în zilele noastre, el a suferit o serie de modificări de ordin ontologic şi metodologic. Astfel, în primă instanţă a reprezentat doar o trecere în revistă a tuturor lucrărilor publicate şi a autorilor acestora, o serie de liste care nu conţineau nici un fel de informaţii despre calitatea operei sau despre talentul autorului, erau doar o simplă confirmare a faptului că existau drept texte scrise. Urmează apoi modelul pozitivist care aduce cu el o concentrare exclusivă pe documentaţie, pe reconstituirea contextului istoric, în continuare fără să facă vreo apreciere critică a operei. Această analiză aproape clinică dureză aproape tot secolul al XIX-lea[27].

În post-pozitivism principala modificare este introducerea istoriei literare ca parte componentă a istoriei culturii. Pe deoparte, aceasta acţiune are un efect pozitiv, scoţând istoria literară din anonimant, dar pe de altă parte are efectul negativ de a generaliza, deorece nu se face strict o istorie literară ci o istorie a scrisului, a limbii, a tiparului, a literaturii religioase, a focarelor de cultură, a traducerilor şi aşa mai departe.

Modificarea de atitudine vine la începutul secolului XX, cu noua generaţie care începe să asocieze conceptului de istorie a literaturii pe cel de critică literară sau viceversa[28].

În această direcţie de evoluţie a conceptului de istorie literară, există trei etape pe care le voi exemplifica cu ajutorul unor personalităţi din istoria şi critica literară românească a căror contribuţii teoretice sau de conceptualizare au marcat momente de cotitură în evoluţia acestui concept.

O primă etapă este cea a separării totale a criticii de istoria literară, reprezentată de Mihail Dragomirescu. Acesta se îndoia chiar de consacrarea istoriei literare în rândul disciplinelor ştiinţifice. El este adeptul imanent al criticii de orientare ştiinţifică şi este şi un pionier al acesteia în critica literară românească[29].

A doua etapă a continuat să fie marcată de o separaţie şi delimitare clară a conceptelor de critică şi istorie literară, nu atât pe baza metodelor, care erau considerate identice, ci pe baza obiectului acestora. Ambele se aplecau însă asupra operei liteare în singularitatea şi unicitatea acesteia. Diferenţa obiectuală vine din faptul că deşi ambele se ocupă de opera literară ca fapt unic şi original, pe deoparte critica se ocupă de operele contemporane cu cel care se apleacă asupra lor, în timp ce istoria literară are în vizor operele mai vechi, care nu mai rezonează atât de puternic cu criticul literar. Personalităţile care marchează această etapă sunt Eugen Lovinescu şi discipolii săi: Tudor Vianu, P. Constantinescu şi Vladimir Streianu. Prin aceştia, concepţia privind linia de demarcaţie clară existentă între critica şi istoria literară a durat până în deceniul al şaselea al veacului trecut. În principiu, potrivit lui Lovinescu şi adepţilor acestuia, critica literară ar avea aceleaşi metode de analiză şi, până la un punct, acelaşi obiect, diferenţa fiind doar una de temporalitate. Critica e ancorată în contemporan, în timp ce istoria literară se ocupă de trecut. Critica literară nu este deci retroactivă, iar istoria literară nu poate în nici un caz să avanseze până în prezent[30].

A treia etapă este reprezentată de contopirea nu a conceptelor ci a metodelor şi obiectului precum şi a temporalităţii criticii şi esteticii literare cu cele ale istoriei literare.

[27] Adrian Marino, *op. cit*., pp. 2-16.
[28] *Ibidem*, pp. 10-21.
[29] Nicolae Manolescu, *op. cit.*.
[30] *Ibidem.*

BDD-A22025 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:39 UTC)

Reprezentatul cel mai de seamă al acestei etape este George Călinescu, care enunţă ideea că o istorie a literaturii nu este posibilă fără un element critic şi o apreciere estetică, dar, în acelaşi timp, o critică literară sau o estetică a literaturii nu este posibilă fără elementul istoricităţii. Atitudinea lui Călinescu în această privinţă este clară încă din primul său volum de *Istorie a literaturii româneşti*, publicat în 1941 şi continuă să existe în paralel şi în contradicţie cu principiul separării absolute a criticii de istoria literară, enunţat de Eugen Lovinescu şi purtat mai departe de discipolii săi, Tudor Vianu şi Vladimir Streianu. Doar în jurul deceniului al şaptelea al veacului trecut, conceptul de separaţie completă a lui Lovinescu este înlocuit în totalitate de formularea lui Călinescu. Timp de decenii se scriu în continuare istorii literare cuprinzând analize critice ale scriitorilor şi analize estetice ale operelor acestora. Se mai scriu şi antologii critice care respectă principii istorice şi cronologice[31].

Putem deci să spunem că acest concept al lui Călinescu privind istoria literaturii este cel mai potrivit doar pentru că a rezistat până în zilele noastre? Să fim de acord ar însemna să fim de acord şi cu teoriile evoluţioniste privind literatura şi istoria acesteia, teorii care au devenit parte integrantă a pozitivismului şi care au fost profund criticate de post-pozitivişti ca fiind imposibil de aplicat şi improprii literaturii sau istoriei literare. Urmărind realităţile zilelor noastre, vom observa la fel cu observă şi Manolescu, că se scrie din ce în ce mai puţină istorie a literaturii iar re-editările ediţiilor mai vechi sunt o raritate. Acesta nu este însă semnul dispariţiei conceptului de istorie literară sau ci doar o regândire şi readaptare a modelului călineascian. Este adevărat că istorii ale literaturii române apar mai rar, dar se scriu, în schimb, o multitudine de eseuri, culegeri, monografii, antologii critice, articole, cronici şi studii, toate cuprinzând reale şi vizibile elemente de istorie literară. De aceea, epoca noastră a înregistrat, de fapt, o lărgire şi o adaptare a conceptului călinescian de istorie a literaturii. De la o specializare a conceptului ne-a întors acum spre o regeneralizare şi amalgamare.

Ştiinţa literaturii, teoria literară, estetica, semiotica, hermeneutica şi nu în ultimul rând istoria literară, deşi continuă să existe drept concepte cu definiţii diferite, înregistrează din ce în ce mai frecvent accese de transdisciplinaritate sau chiar de interdisciplinaritate. Fără să se contopească, aceste concepte se combină şi se recombină permanent, totul pentru a oferi metode cât mai complete de analiză a operelor literare în special şi a literaturii în general.

BIBLIOGRAFIE

1. Boldea, Iulian, *Estetică generală,* Editura Universităţii „Petru Maior”, Tîrgu Mureş, 2007.
2. *Idem, Poetică şi critică literară,* Editura Universităţii „Petru Maior”, Tîrgu Mureş, 2008.
3. *Idem, Tendinţe actuale în teoria literară,* Editura Universităţii „Petru Maior”, Tîrgu Mureş, 2009.
4. Densusianu, Aron; *Istoria limbei şi literaturii române,* Editura Tipo-Litografia „Il Godner”, Iaşi, 1894 în secţiunea electronică a Bibliotecii „Robarts” din cadrul Universităţii din Toronto, Canada.
5. Călinescu, George, *Istoria literaturii române,* Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1941.
6. *Idem, Literatură şi contemporaneitate,* Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1964.
7. *Idem, Tehnica criticii şi a istoriei literare* în *Principii de estetică,* Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968.
8. Manolescu, Nicolae, *Conceptul de istorie literară* în *România Literară,* nr. 10 /1999.
9. Marino, Adrian, *Istoria literară,* în *Anuar de lingvistică şi istorie literară,* XX, Cluj, 1969.
10. Nagy-Talavera, Nicholas M., *N. Iorga-o biografie*, Institutul European, Bucureşti, 1999.
11. Zamfirescu, Dan, *N. Iorga- Etape către o monografie,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1981.

[31] *Ibidem.*

BDD-A22025 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:39 UTC)